

Umění v pohybu

Magda Němcová

Mobilita kulturních statků ve svých různorodých a historicky proměnných formách je jevem, který – nadneseně řečeno – provází člověka od chvíle kdy ty „kulturní“ začal považovat za specifické, vydělené od ostatních „statků“. Nebudu se věnovat fascinujícímu historickému vývoji umění, který je úzce provázán se vznikem sběratelství a posléze i muzea jako instituce, ale pouze glosovát některé praktické aspekty mobility uměleckých děl v současnosti. S výjimkou těch nejsoučasnejších bychom s určitou licencí mohli hovořit o pohybu zástupců všeobecně uznávaných hodnot v neklidném globalizujícím se světě. Mobilita sbírek má potenciál jako sociální faktor – je hybnou silou ekonomiky, turismu, významným nástrojem vzdělávání, je neodmyslitelnou součástí výstavních aktivit a muzejní praxe na národní i mezinárodní úrovni. Bez mobility kulturních předmětů fakticky nelze uskutečnit žádný důležitý výstavní projekt a dokonce většina dlouhodobých expozic je závislá na výpůjčkách z veřejných i soukromých sbírek. Jejich pohyb zahrnuje velké množství aspektů i problémů, od odborných (například restaurátorských) po společenské, etické, právní a ekonomické. Postihnout všechny tyto okruhy by bylo i nad možností objemné monografie, zúžím tedy tento příspěvek pouze na několik praktických okruhů s tím, že studium alespoň základních „manuálů“, uvedených v závěru textu, považuji za přínosné. Opírám se zde o výsledky několikaleté práce Expertní pracovní skupiny OMC (Open Method of Coordination) pro mobilitu sbírek, které byly předloženy v červnu 2010 Výboru pro otázky kultury EU formou analytické studie pod názvem Závěrečná zpráva a doporučení.¹

Je třeba rozlišit pohyb kulturních statků na trhu s uměním od mobility kulturních statků, která souvisí s jejich zpřístupňováním veřejnosti, především prostřednictvím výstav. Otázkám trhu s uměním a s tím souvisejícího problému prevence nezákonného obchodu s kulturními statky věnuji několik poznámek později. Soustředím se na fenomén, který je nazýván mobilitou sbírek. Do tohoto procesu jsou masivně zapojena díla z veřejných (muzejních), ale i soukromých sbírek. Mobilita sbírkových předmětů je klíčová nejen pro kulturní instituce typu Kunsthalle, ale i muzea umění.

Ještě v nedávné minulosti byla česká muzea a galerie ve srovnatelné míře jak půjčitelé (majitelé či správci zapůjčovaných děl), tak vypůjčitelé (organizátory výstav) pouze na národní úrovni, zatímco na mezinárodní scénu vstupovala především jako „rezervoár“ kulturních statků zapůjčovaných pro nejrůznější výstavní projekty, včetně těch nejprestižnějších. V poslední době se české instituce postupně stávají i hrdými organizátory velkých výstav, na které si zapůjčují předměty z významných zahraničních sbírek. Například naše největší muzeum umění – Národní galerie v Praze vloni téměř „vyrovnalo skóre“ v počtu uměleckých děl zapůjčených na výstavní projekty do zahraničí a v počtu předmětů ze zahraničních sbírek vypůjčených. V důsledku této skutečnosti se domácí muzea musí vyrovnat i s problematikou, kterou se dříve nemusela zabývat. Doufejme jen, že masivní škrtý nezadusí tento dobře započatý proces emancipace českých institucí na tomto poli.

Mobilita sbírkových předmětů je nesmírně náročná a nákladná. Myslím, že naprostá většina veřejnosti si nedovede představit, o jak složitý a nákladný proces se jedná, nakolik je každá rozsáhlejší výstava výsledkem až několik let trvající práce odborného, zpravidla mezioborového týmu, kompromisem mezi kurátorským konceptem založeným na vědeckém bádání a možnostmi „materiálu“ (některá díla nelze zapůjčit z restaurátorských důvodů, jiná vlastníci či správce neuvolní z jiných

příčin), konfrontací s limitovaným rozpočtem, který musí pokrýt obrovské náklady na transport, nemluvě o pojištění vystavovaných objektů, případně o jejich restaurování, architektonickém zpracování výstavy, vybudování výstavního fundusu, instalaci a deinstalaci výstavy, ostrahy, vydání katalogu, zabezpečení lektorských pořadů, propagaci atd., a rovněž o vyjednávání s majiteli či správci objektů, které kurátoři do svého „ideálního“ projektu chtějí zařadit. Prospěch, který z mobility kulturních statků plyne pro širší i odbornou veřejnost, převyšuje (většinou) náklady do projektu vložené. Neustále se zvyšující finanční náročnost výstav vede logicky k hledání cest, jak tyto narůstající náklady zmírnit. Zmíníme se o některých z nich.

První je intenzivnější, většinou i formálně zaštitěná spolupráce institucí. Ta ve svých základních formách vyplývá ze skutečnosti, že sotva nějaký ambicióznější výstavní projekt může i významná instituce připravit výhradně ze svých sbírek. Rovněž získání grantů, především z evropských programů (Culture aj.), je často podmíněno spoluprací několika subjektů. Zásadním přínosem toho je, že partnerské instituce díky sdílení svého nejcennějšího hmotného, ale i intelektuálního vlastnictví, tedy sbírkových fondů a vědomostí a zkušeností svých zaměstnanců, mohou zhodnotit, obohatit a představit veřejnosti v novém kontextu své sbírky. Z výše uvedeného je jasné, že mobilita sbírek je podmíněna mobilitou odborných pracovníků, což je jev v českých poměrech podceňovaný a zanedbávaný; svědčí o tom nejen malé povědomí o programech celoživotního vzdělávání (například Leonardo) a tomu odpovídající využívání těchto možností, ale nezřídka i přezíravý postoj k této problematice ze strany vedení managementu institucí. Nejednou jsem se setkala s tím, že tak standardní a levný způsob získání zkušeností a navázání odborných kontaktů se zahraničními kolegy, jakým je například doprovod zapůjčovaných předmětů, byl vedením některých muzeí hodnocen jako zbytečný „výlet“, díky němuž by se příslušný odborný zaměstnanec (kurátor, restaurátor) vyhnul plnění pracovních povinností v domovské instituci.

Doslova „úhelným kamenem“ mobility sbírek a spolupráce mezi institucemi se stala digitalizace sbírkových fondů, proces sice náročný, co se týče vstupních nákladů i nároků na rozšiřování kvalifikace muzejních pracovníků, ale o to přínosnější jak pro samotnou instituci, která se na tomto procesu podílí, tak pro odbornou i širokou veřejnost. Velká muzea mohou díky digitalizaci zapojit do procesu mobility sbírek dosud méně známé či depozitární předměty. Střední a malá muzea mohou tímto způsobem zveřejnit mnohdy před zraky veřejnosti skryté bohatství svých sbírek či vyhledávat partnery pro společné projekty na národní i mezinárodní úrovni. Pro to, aby se digitalizace mohla stát skutečně efektivním nástrojem mobility sbírek, je zásadní dostatečná podpora, zejména finanční, ze strany Ministerstva kultury ČR a jednotlivých zřizovatelů. Projekt bývalého Českého muzea výtvarných umění (dnešní GASK) byl kvalitním příkladem digitalizace české muzejní sbírky. Ovšem vlastní digitalizace muzejního, knihovního či archivního fondu je jenom prvním krokem, důležité je i zapojení do funkčních (odborných) sítí. Na evropské úrovni je nástrojem, který slouží k „chytrému“ přístupu k digitalizovanému kulturnímu dědictví v „babylonu“ internetu, ambiciózní projekt evropské digitální knihovny Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/>). Pro muzea speciálně uzpůsobeným nástrojem, kterým lze digitalizovaná data o svých sbírkách zveřejnit na portálu Europeana, je projekt Athena, jehož koordinátorem na národní úrovni pro Českou republiku je pracoviště Národního muzea v Praze.

Praktické aspekty / mobilita sbírek

Každý výstavní projekt je výsledkem týmové práce, která je podmíněna vzájemnou

důvěrou mezi pracovníky partnerských institucí. Skutečnou důvěru lze vybudovat pouze na základě znalosti sbírkového fondu, priorit, metod práce a bezpečnostních podmínek partnerských institucí. Předpokladem spolupráce je také sdílení obecných principů – vědeckých, etických i právních, komunikovatelných pomocí obecně přijatých nástrojů (jako jsou vzorové výpůjční smlouvy, protokoly o stavu díla či protokoly o bezpečnostních a klimatických podmínkách výstavních prostor).² Základním principem, kterým by se péče o sbírkové předměty včetně mobility sbírek měla řídit, je princip tzv. due diligence. Tento termín, převzatý z anglosaského práva, jehož doslovný překlad je „náležitá péče“, implikuje míru aktivity, kterou lze důvodně očekávat za daných okolností, tj. přístup odpovídající v rámci objektivní situace nejvyšším možným standardům. Zdůraznila bych, že princip due diligence se týká skutečně všech aspektů mobility sbírek, odbornými počínaje a právními konče.

Podívejme se nejprve na některé nástroje, které usnadňují mobilitu sbírek. Potom se dotkneme problematiky mobility sbírek z pozice muzea jako půjčitele a jako vypůjčitele s přihlédnutím k některým praktickým (a v poslední době i velmi aktuálním) otázkám. Komerční pojištění zapůjčovaných sbírkových předmětů představuje jeden z největších nákladů, s nimiž se musí vypořádat každý organizátor výstavy. V případě děl klasické moderny dosahují desetitisíců eur. Takto se fakticky přelévají nemalé finanční prostředky, oficiálně vykazované pod kapitolou „kultura“ do komerční sféry. Existují však poměrně účinné nástroje, kterými lze náklady na drahé komerční pojištění výrazně snížit či dokonce eliminovat. V první řadě se jedná o institut tzv. státní záruky, který spočívá v zásadě v tom, že jednotlivá země převezme závazek uhradit ze státního (zemského) rozpočtu případnou ztrátu sbírkového předmětu či škodu na tomto předmětu vzniklou v souvislosti s jeho zapůjčením na veřejnosti přístupnou výstavu. Listinné doklady potvrzující tento závazek vydává obvykle příslušné ministerstvo financí nebo kultury.³ Vyjmenujme si základní typy státních záruk a/nebo omezení (výluk) s těmito typy spjatými. Většina státních záruk je určena na krytí („pojištění“) předmětů, které si muzeum, případně i jiný organizátor, vypůjčuje na svůj výstavní projekt. Především se jedná o výpůjčky ze zahraničí, ale může zahrnovat i výpůjčky na národní úrovni. V několika zemích se uplatňuje rovněž typ státní záruky, který kryje výstavní projekty vyvážené do zahraničí. Touto formou vláda vyjadřuje podporu propagaci své národní kultury v zahraničí apod. Tento druhý typ státní záruky lze považovat za výjimečný. Běžně využívaný a pro mobilitu muzejních sbírek zásadní je první zmíněný typ státní záruky, tedy krytí výpůjček zahraničních případně i tuzemských, poskytované vládou příslušné země na žádost organizátora výstavy. Více viz Zpráva podskupiny OMC o státních zárukách a sdílení zodpovědnosti. Tento vysoce užitečný nástroj byl nejdříve zaveden do právních systémů anglosaských zemí, v Británii a v USA. Jeho dlouhodobé úspěšné využívání, podtržené minimem škodních událostí,⁴ vedlo k jeho rozšíření do právních systémů dalších zemí. Expertní skupina OMC jednoznačně doporučuje maximální využívání tzv. státních záruk jako efektivního nástroje snižování nákladů. Obecně lze udělení státní záruky považovat také za potvrzení významu výstavního projektu, vysokých bezpečnostních a klimatických standardů, které splňuje organizátor výstavy. Ze zemí Evropské unie tento nástroj využívá 20 zemí. Od roku 2006 je i součástí českého práva (Zákon 203/2006 Sb.). K nesporným pozitivům české státní záruky patří krytí tzv. z hřebíku na hřebík ve 100% výši pojistné hodnoty předmětu, a to bez jakékoli spoluúčasti organizátora výstavy. Na rozdíl od některých státních záruk není česká státní záruka teoreticky omezena žádnou horní hranicí. Podání žádosti o českou státní záruku není zatíženo žádným administrativním poplatkem. Zákon i modelová situace jsou dostupné v oficiálním

anglickém překladu, avšak nikoli online. Dále už následuje, bohužel, výčet nikoli zanedbatelných negativ. Prvním z podstatných omezení české státní záruky je skutečnost, že česká státní záruka může být poskytnuta pouze státním příspěvkovým organizacím. V důsledku toho vypadává důležitý segment veřejných institucí (krajská a městská muzea především) z možnosti benefitu české státní záruky využívat. Přitom v zahraničí je obvykle rozšířen takový model státní záruky, kdy rozhodujícími kritérii pro poskytnutí státní záruky jsou kvalita výstavního projektu a vysoký standard zabezpečení výstavních prostor, přičemž právní postavení organizátora výstavy nehraje zásadní roli. Mimořádná administrativní náročnost je rovněž překážkou, která brání většímu využití tohoto užitečného nástroje. Žádost o poskytnutí české státní záruky musí být doručena na Ministerstvo kultury ČR nejpozději 10 měsíců před plánovaným zahájením výstavy a tato žádost již musí obsahovat čestné prohlášení půjčitele, že s pojištěním prostřednictvím české státní záruky souhlasí. To by samo o sobě nebylo nic neobvyklého, ale včasné získání písemného souhlasu půjčitele představuje vážný problém. Pro srovnání, druhá nejdelší lhůta pro podání žádosti o státní záruku je v rámci Evropského společenství v Itálii a činí 5 měsíců. Další slabinou je to, že nekryje škody způsobené půjčitelem (organizátorem výstavy). Tato výluka je naprosto nestandardní a pro mnohé půjčitele (majitele zapůjčovaných předmětů) nepřijatelná. Případné komerční dopojištění této výluky je velice drahé a je v příkrém rozporu se samotným principem státní záruky. Odbornou veřejností doporučovaná novelizace zákona 203/2006 Sb. by přispěla k větší účinnosti tohoto moderního nástroje ke snižování nákladů vzniklých v souvislosti s pořádáním výstav.⁵

Pojištění prostřednictvím státní záruky lze uplatnit pouze na určitou část výstavních projektů. Z tohoto systému jsou obvykle vyloučeny dlouhodobé zápůjčky a existují zde i další omezení uchazečů. Mezi muzejními institucemi se vyvinul, především na národní úrovni, systém, který byl OMC skupinou nazván sdílenou odpovědností. Nejčastěji využívaným příkladem je dohoda mezi partnerskými institucemi o pojištění výpůjčky pouze na transport, nikoli na dobu pobytu předmětu u vypůjčitele. Tento systém je velice rozšířen a využíván v národním měřítku, a to nejen v České republice, ale i dalších evropských zemích. V poslední době byla diskutována možnost rozšířit tuto praxi i v mezinárodním měřítku, především v rámci Evropské unie. Tento systém není prostý určitých rizik a lze ho využít pouze na základě dlouhodobě budované vzájemné znalosti a důvěry. Rozšíření tohoto systému z vnitrostátního na mezinárodní by teoreticky mohlo usnadnit (zlevnit) výpůjčky ze zahraničních institucí regionálním a městským muzeím, která nemohou využívat výhod české státní záruky a také usnadnit realizaci dlouhodobých projektů, které se podle všeho budou (nejen z ekonomických důvodů) dostávat stále více do popředí zájmu.

V souvislosti s problematikou sdílené odpovědnosti není od věci zmínit i otázku pojistných hodnot zapůjčovaných předmětů. Tržní hodnota by měla být vodítkem k určení pojistné hodnoty, ale asi nikoli jediným. Předměty, které se staly součástí veřejných sbírek, jsou vyjmuty z trhu („extra commercium“), tudíž je otázkou, do jaké míry by jejich pojistná hodnota měla kopírovat pohyby na trhu s uměleckými předměty. U některých unikátních předmětů, především u těch nejvzácnějších, je pak určení pojistné hodnoty odvozením z hodnoty tržní nemožné, neboť obdobné předměty se na trhu dlouhodobě neobjevují. Proto některá muzea dávají přednost termínu „schválená hodnota“ („agreed value“). Jedná se i o určitý projev kolegiality, kdy se partnerské instituce zdrží od stanovování pojistných hodnot na maximální možné výši a tímto způsobem v prvé řadě snižují objem prostředků investovaných

do komerčního pojištění, ale také přispívají k vytváření kolegiální atmosféry a prostředí příznivého pro mobilitu sbírkových předmětů.

Dalším z nástrojů, které slouží k podpoře mobility sbírek, je tzv. imunity from seizure – „imunita proti zabavení“. V principu se jedná o právní záruku, že kulturní statek zapůjčený na výstavu bude navrácen půjčitelu bez ohledu na to, vznesou-li někdo v zemi, kam je tento kulturní statek zapůjčen, nárok pod jakoukoli záminkou (restituce, umoření dluhu apod.) Ještě tvrdší formou imunity proti zabavení je imunita proti jurisdikci, což znamená nejen záruku návratu zapůjčeného předmětu půjčitelu, ale i garanci, že soudy v zemi, kam byl předmět kulturní hodnoty zapůjčen, se nebudou vznesenými nároky na jeho vrácení vůbec zabývat. Právně méně účinnou formou záruky navrácení kulturního statku je tzv. písemné prohlášení o bezpečném a včasném návratu (kulturního statku zapůjčeného na výstavu), známého pod anglickým názvem jako „letter of comfort“. Ten je založen na mezinárodním právu, které upravuje pohyb statků kulturní hodnoty. Legislativy jednotlivých zemí se v oblasti imunity proti zabavení dosti liší, což vyplývá z rozdílností jednotlivých právních systémů. Muzea z některých zemí, především zemí bývalého východního bloku a z nich pak v první řadě Rusko, zapůjčení svých sbírkových předmětů nekompromisně podmiňují udělením imunity proti zabavení. České právo imunitu proti zabavení nezná. Bohužel ani konvence OSN z roku 2004 (UN Convention on Jurisdictional Immunities of States and their Property), na které je legislativa imunity proti zabavení postavena, nebyla v ČR ratifikována. České ministerstvo kultury může dle svého rozhodnutí vystavit pro zapůjčovaný předmět „letter of comfort“. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že tak ochotně činí. Imunita proti zabavení se dotýká většiny českých muzeí a galerií z „druhé strany“, a to tehdy, vystupují-li jako půjčitel (majitel) zapůjčovaných předmětů. Ačkoli Česká republika – ve srovnání se „svými sousedy“ z východního bloku – udělala po roce 1989 velký pokrok v navrácení znárodněných statků a majetku obětí holocaustu, v českých sbírkách se nacházejí předměty, jejichž zapůjčení do zahraničí je nutno bedlivě zvážit a jejichž zapůjčení bez záruky nezabavitelnosti není moudré. Jedná se především o statky zestátněné tzv. Benešovými dekrety a předměty, jejichž donace či zestátnění bylo, byť neúspěšně, napadeno u českých soudů. Při praktické realizaci zápůjčky takto problematických děl je také třeba mít na zřeteli, že garance nezabavitelnosti je platná pouze na území toho státu, který ji vydal, nevztahuje se tedy na tranzitní transport přes území třetího státu. Kdo chce pokoušet osud, ať má na paměti osud Velké vápenky ze zámku Valtice. Obecně platí, že půjčitel by měl vždy uplatňovat princip due diligence na všechny aspekty zápůjčky, včetně právních. Jen tak je možné v maximální možné míře eliminovat riziko nemalých finančních nákladů, vynaložených na právní spor v zahraničí, ztráty prestiže (to se týká obou institucí v procesu vypůjčování zainteresovaných, čili bdělost se vyplatí i v případě zápůjček do vlastní instituce) a v nejhorším z možných scénářů i sbírkového předmětu. Doporučovala bych v zapůjčování soběsamé „podezřelých“ předmětů velkou zdrženlivost hraničící s abstinencí.

Tímto jsme se dostali k poněkud méně atraktivní problematice prevence nezákonného pohybu a/nebo obchodování s kulturními statky. Hned na začátku bych chtěla zdůraznit, že ve většině států, Evropské společenství nevyjímaje, podléhá pohyb a obchod s kulturními statky určitým právním regulacím, tedy platí pro něj výjimky z principu volného trhu. Na mezinárodní úrovni upravují pohyb kulturních statků mj. tyto zákony: Úmluva UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovolenému dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků, 1970; Úmluva UNIDROIT o odcizených či nezákonně vyvezených předmětech

kulturní hodnoty Řím, 1995, a již výše zmíněná konvence OSN z roku 2004.⁶ V rámci Evropského společenství platí princip navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků.⁷ Vývoz kulturních statků z Evropského společenství je regulován zákonem implementovaným do českého práva zákonem č. 214/2002 Sb. Každý majitel, ať již se jedná o veřejnou sbírkotvornou instituci, právnickou nebo soukromou osobu, která vyváží kulturní statky splňující zákonem daná kritéria (u většiny kategorií kulturních statků se jedná o stáří nad 50 let, hodnota je stanovena podle druhu, například pro malbu činí 50 000 eur, pro kvaš 30 000 eur atp.) mimo území Evropské unie, je povinen podat žádost o dočasný či trvalý vývoz na Ministerstvu kultury ČR. Příslušné formuláře, předepsané shodně pro všechny členské státy EU, jsou v české jazykové mutaci k dispozici na Odboru muzeí a galerií MK ČR. V rámci české legislativy jsou vývozy kulturních statků upraveny těmito zákony: Zákon č. 20/1987 Sb. ve znění násl. předpisů (prohlášené kulturní památky), Zákon č. 122/2000 Sb. (muzejní sbírky zapsané v CES), Zákon č. 71/1994 Sb., novelizováno zákonem č. 80/2004 (kulturní statky, které nejsou zapsány v CES, nejsou prohlášeny za kulturní památky, nespádají pod účinnost archivního a ani knihovního zákona), Zákon č. 499/2004/Sb. (archiválie), Zákon č. 257/2001 (knihovny). Poměrně složitá legislativa je pochopitelně ne zcela srozumitelná široké veřejnosti (za kterou rozhodně nepovažuji třeba právnický vzdělaného ředitele velké veřejnoprávní instituce, která soudě podle masivní reklamní kampaně má ambice být českým MUMOKem). Na druhé straně jednotlivé pověřené instituce poskytují operativně poradenství komukoli, kdo se na ně obrátí. Na tomto místě tedy upřesním, na jaké předměty se jednotlivé zákony vztahují. Jednoznačné jsou položky ošetřené archivním a knihovním zákonem. Vývozní povolení pro předměty z muzejních sbírek, udělovaná ministerstvem kultury vždy na dobu určitou, jsou důvěrně známá všem muzejním pracovníkům a není třeba se o nich zvlášť rozepisovat. Vývozní povolení pro předmět prohlášený za kulturní památku může vydat výhradně Ministerstvo kultury ČR. Žádosti na předepsaném formuláři (dostupný i online) vyřizuje Odbor památkové péče MK ČR. Prohlášená kulturní památka může být z ČR vyvezena pouze dočasně, a to na dobu maximálně jednoho roku. Každý nový majitel kulturní památky má ohlašovací povinnost o nabytí kulturní památky na Národním památkovém ústavu. Neohlášení změny majitele kulturní památky může být poměrně citelně pokutováno. Někteří majitelé ohlašovací povinnost opomenuli z neznalosti, v mnohých případech je ale důvodné podezření, že se jednalo o účelové chování. Vzhledem ke skutečnosti, že mnohé kulturní památky byly prodány, aniž by bylo respektováno předkupní právo státu či bez uvědomění nového vlastníka o tom, že si zakoupil prohlášenou kulturní památku, doporučuji každému, kdo má pochyby o tom, zda jím vlastněný předmět je či není prohlášenou kulturní památkou, aby se obrátil na Národní památkový ústav, který spravuje registr kulturních památek. Jen tak může předejít nečekaným komplikacím při případném dalším prodeji či vývozu předmětu. Údaje, které Národní památkový ústav shromažďuje, jsou důvěrné a nejsou přístupné veřejnosti. O něco složitější je vyřízení žádosti o dočasný nebo trvalý vývoz kulturního statku podle zákona č. 71/1994 Sb., respektive č. 80/2004, ale i zde každému ochotně poradí pracovníci Odboru muzeí a galerií MK ČR či „národních“ institucí. Zopakujme si, že se jedná o kulturní statky, které nejsou prohlášenou kulturní památkou, nejedná se o předmět z muzejních sbírek zapsaný v CES a nespádají pod účinnost archivního ani knihovního zákona. Zákon jednoznačně stanoví, které instituce jsou oprávněny vydat vývozní osvědčení (dočasné i trvalé) pro tu kterou kategorii kulturních statků. Oprávněnými jsou pro Čechy: Národní památkový ústav (památky s církevní

tématikou, územní platnost celá ČR), Národní galerie v Praze (krásná umění, územní příslušnost Praha a české kraje), Národní muzeum (archeologie, etnografie, územní příslušnost hlavní město Praha a české kraje), Židovské muzeum v Praze (pouze judaika), Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze (užité umění, územní příslušnost Praha a české kraje), Národní technické muzeum (věda a technika, územní příslušnost Praha a české kraje), Vojenský historický ústav (militaria), Památník českého písemnictví (literatura), Národní knihovna, Národní zemědělské muzeum v Praze (územní příslušnost Praha a české kraje), Moravská zemská knihovna, Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě (pouze komeniana), Moravské zemské muzeum (archeologie, etnografie, územní příslušnost kraje Jihomoravský, Zlínský a Vysočina), Moravská galerie v Brně (krásná i užitá umění, územní příslušnost krajů: Jihomoravský, Zlínský, Olomoucký, Moravskoslezský, Vysočina), Valašské muzeum v přírodě (etnografie, územní příslušnost kraje Zlínský, Moravskoslezský, Olomoucký), Slezské zemské muzeum (archeologie, užitá umění, územní příslušnost kraje Olomoucký a Moravskoslezský), Technické muzeum v Brně (věda a technika, územní příslušnost krajů Jihomoravský, Zlínský, Olomoucký, Moravskoslezský, Vysočina). Údaje v závorce specifikující jednotlivé kategorie a/nebo územní příslušnost – podávám ve zkrácené verzi. Příslušné formuláře jsou k dispozici v každé z oprávněných institucí, kde žadatel poskytnou i podrobnější informace. O vývozní osvědčení podle zákona č. 71/1994 Sb. ve znění pozdějších předpisů není třeba žádat pro díla žijících umělců, díla mladší 50 let a zanedbatelné hodnoty (například pro kategorii malby provedené jakoukoli technikou na jakémkoli podkladě je stanovena tržní cena nižší než 30 000 Kč). V některých případech je nutné vývozní povolení kombinovat, například je-li předmět vyvážen podle zákona č. 71/1994 Sb. a je vyvážen mimo Evropské společenství, je zapotřebí požádat rovněž o vývozní povolení dle zákona č. 214/2002. Totéž platí pro registrovanou kulturní památku vyváženou mimo Evropské společenství. Byrokratickým „favoritem“ je předmět z muzejní sbírky zapsaný v CES, který je registrovanou kulturní památkou a je vyvážen mimo Evropské společenství. Pro tento předmět je zapotřebí tří odlišných vývozních povolení. V reflexi na některé nedávné debaty nemohu než uvést případ pokusu o vývoz, který je vším jiným než příkladem „best practice“. Příkladem je hypotetický a není popisem reálné události. Kupec registrované kulturní památky, unikátního díla ze sbírky významného českého sběratele z 1. poloviny 20. století, nenahlásil změnu vlastnictví ani 8 let po nabytí díla do svého vlastnictví. Tím porušil ustanovení zákona č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších předpisů (a vystavil se možné sankci). Podruhé porušil též zákon, když požádal o vývoz tohoto předmětu podle zákona 71/1994 Sb. ve znění pozdějších předpisů, neboť při podání žádosti o vývoz podepsal čestné prohlášení, že předmět není kulturní památkou. Protože se jednalo o vývoz, navíc trvalý, mimo Evropské společenství a majitel nepožádal o vývozní povolení podle zákona č. 214/2002 Sb., porušil i tento zákon. Nejzajímavějším bodem našeho případu je, že vývozní osvědčení ochotně vystavil vedoucí pracovník regionální instituce, která podle zákona č. 71/1994 Sb. není oprávněna vývozní osvědčení vůbec vystavovat. A kdybych ještě napsala, že tento vedoucí pracovník nikoli bezvýznamného muzea, vzděláním právník, sérii pochybení omlouval neznalostí zákona, mohli byste si třeba říci, že i pověstný baron Prášil vyprávěl důvěryhodnější historky. Výše uvedená burleskní historka však poukazuje na závažný problém, a tím je složitost legislativy, která upravuje vývozy kulturních statků z České republiky (případně i z Evropského společenství) a s ní spojenou nedostatečnou informovanost veřejnosti. Obzvláště smutné je, když můžeme nedostatečnou znalost v této oblasti konstatovat u některých profesionálních

obchodníků s uměním. K atmosféře nepřehledné a potemnělé džungle, v níž se daří dravcům, poněkud přispívá i stav databází v naší zemi. Zatímco policejní databáze odcizených předmětů kulturní hodnoty odpovídá standardům Interpolu, a tedy splní očekávání 21. století, z databáze muzejních předmětů CES, spravované Ministerstvem kultury ČR, lze vyčíst informace pouze o jednotlivých muzejních sbírkách, nikoli o jednotlivých sbírkových předmětech. Zastaralost a neúplnost databáze kulturních památek, administrovanou Národním památkovým ústavem, nelze označit jinak než jako tristní. Neobsahuje žádné snímky předmětů prohlášených za kulturní památky, není ani úplná, ani přesná, je přístupná pouze omezenému okruhu oprávněných uživatelů, což je sice naprosto v souladu se zákonem na ochranu osobních údajů, nicméně zpřístupnění té části databáze, v níž jsou informace o jednotlivých předmětech, a nikoli o majitelích těchto předmětů, by velice pomohlo všem poctivým obchodníkům s uměním. Neuspokojivý stav databáze není ani tak výsledkem nedostatku invence a iniciativy památkářů jako spíše důsledkem dlouhodobého podfinancování kultury v naší zemi. Blýská se už snad i zde na lepší časy, a upgradování této databáze by mělo být věcí dohledné budoucnosti. Aby to nevyznělo příliš „česky“, nedobrý stav databází trápí i zahraniční kolegy. Důležitost opravdu funkčních databází vyvstává tváří v tvář „nejpokročilejšímu“ způsobu nelegálního obchodu s kulturními statky, kterým jsou internetové aukce. Okruhem jsme se tak vrátili k problému digitalizace a jejímu kardinálnímu významu pro zpřístupňování kulturního dědictví. Umění je v pohybu – takže let's moving, ale nezapomeňme přitom na rozum a cit.

Poznámky:

1. Závěrečná zpráva je dostupná v anglické verzi online na: <http://www.europeana.eu/portal/>, www.lending-for-europe.eu; v českém překladu je součástí Modernizace bezpečnostních systémů v prostředí muzea/galerie, kterou s přispěním Norských fondů letos vydala Národní galerie v Praze – viz <http://www.mc-galerie.cz>.
2. Vzorové dokumenty jsou dostupné na www.lending-for-europe.eu.
3. Princip státní záruky je identický, nicméně legislativa, která vymezuje rozsah a působnost státní záruky, se v jednotlivých zemích dosti výrazně liší.
4. V letech 2003-08 bylo v členských zemích EU uděleno 5605 státních záruk, přičemž vzniklo pouze 7 škodních událostí v celkové výši 79 981 eur.
5. Symptomatické je, že od doby, kdy byl roku 2006 systém státní záruky uveden do českého práva a poprvé použit k pojištění zápůjčky Codexu Gigas ze Švédska do Národní knihovny, viz At. č. 12/10, jeho druhá a třetí aplikace byla realizována až na pojištění zápůjčky výstavy Mistrovská díla z Albertina Museum a Batlinerovy sbírky, viz At. č. 24/10, v Národní galerii v Praze a pojištění menší části zápůjček na výstavu Karla Škréty tamtéž, viz At. č. 3/11.
6. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html,
http://www.culture.gov.uk/images/publications/Combating_Illicit_Trade05.pdf,
<http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/main.htm>.
7. Upraveno zákonem č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, ve znění pozdějších předpisů. Jde o transpozici Směrnice Rady č. 93/7/EHS o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu, ve znění směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 96/100/ES a směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2001/38/ES.